



## Dziedzictwo słów. Literatura antyczna i jej kulturowe echa

L iteratura starożytnej Grecji i Rzymu pozostaje fundamentem tradycji europejskiej. Już najwcześniejsze zaletki literatury greckiej odzwierciedlają fascynację mitologią i próbę zrozumienia świata. Eposy Homera (*Iliada* i *Odyseja*, ok. VIII w. p.n.e.) przedstawiają archetypowe narracje o wojnie, wędrówce i ludzkiej kondycji. Bohaterowie tacy jak Achilles czy Odyseusz stali się wzorcami waleczności, męstwa oraz dumy, a opowieści o nich – modelami narracyjnymi kształtującymi późniejszą literaturę europejską.

Równolegle rozwijała się poezja liryczna (ok. VII–VI w. p.n.e.), osobista i refleksyjna, reprezentowana przez Saffonę (ok. VII w. p.n.e.) i Anakreonta (ok. VI w. p.n.e.), w której wyrażały się emocje i wrażliwość jednostki. Największe osiągnięcia literackie Grecji przyniósł jednak dramat klasyczny (V w. p.n.e.). Ajschylos (ok. 525–456 p.n.e.), Sofokles (ok. 496–406 p.n.e.) i Eurypides (ok. 480–406 p.n.e.) wykorzystywali motywy

mitologiczne do analizy etycznych dylematów człowieka: przeznaczenia, winy tragicznej oraz boskiej sprawiedliwości.

Rzymianie przejęli część spuścizny Greków, dodając do niej własne rozwiązania i wpływy innych kultur. W poezji, Wergiliusz (70–19 p.n.e.) w *Eneidzie* i Owidiusz (43 p.n.e.–17/18 n.e.) w *Meta-morfozach* reinterpretowali greckie mity, nadając im nowe znaczenia w kontekście rzymskiego państwa i kultury. Rzymska literatura prozatorska obejmowała m.in.: Cyncerona (106–43 p.n.e.) – wybitnego retoryka i filozofa, Liwiusza (59 p.n.e.–17 n.e.) – historyka oraz Senekę Młodsze-go (ok. 4 p.n.e.–65 n.e.) – filozofa stoic-kiego, którzy kształtowali dziedzictwo myśli, retoryki i historiografii.

### Filozofia jako źródło inspiracji literackiej

Nie sposób mówić o literaturze antycznej, pomijając filozofię, która współ-istniała, a także wnikała w dzieła pisarzy.

Platon (427–347 p.n.e.) nadał formie dialogu filozoficznego rangę literacką, łącząc refleksję etyczną i polityczną z mistrzowską stylizacją językową. Arystoteles (384–322 p.n.e.) w *Poetyce* stworzył podstawy teorii literatury, wprowadzając pojęcia *mimesis* i *katharsis*, które przez stulecia wpływały na rozumienie dramatu i sztuki.

W Rzymie stoicyzm odcisnął silne piętno na literaturze. Seneka (ok. 4 p.n.e.–65 n.e.) i Marek Aureliusz (121–180 n.e.) uczynili z refleksji nad losem i cnotą temat literacki, nadając filozofii formę medytacji i aforyzmu. Te teksty, poza swoją wartością intelektualną, były również dziełami literackimi o wybitnym kunszcie językowym.

### **Mitologia strukturą wyobraźni**

Mit, obecny w literaturze greckiej, jak i rzymskiej, funkcjonował jako narzędzie wyjaśniania świata, model zachowań oraz zapis doświadczeń kulturowych. Postacie takie jak Prometeusz, Orfeusz czy Herakles symbolizowały uniwersalne emocje i konflikty, pozostające aktualne do dziś.

Mitologia rzymska posiadała dodatkowe cechy: bogowie tacy jak Jowisz (Zeus), Wenus (Afrodyta) czy Mars (Ares), byli ściśle związani z państwowością, rytuałem i społeczną tożsamością. Współistnienie mitologii oraz religii obywatelskiej podkreślało jej znaczenie w codziennym życiu i kształtowaniu wartości społecznych.

Współczesne badania nad mitologią podkreślają jej wielowątkowość i funkcje, nie ograniczając jej jedynie do opowieści o bogach i herosach. Mit stanowi dziś przedmiot analiz literackich, antropologicznych czy filozoficznych, ukazując, jak narracje kształtują wyobraźnię oraz porządek symboliczny społeczeństw.

### **Chrześcijaństwo i dziedzictwo antyku**

Chrześcijaństwo, które narodziło się w świecie grecko-rzymskim, od początku wchodziło w dialog z tradycją antyczną. Św. Augustyn (354–430) w *Wyznaniach* czy *Państwie Bożym* korzystał z retoryki klasycznej, by wyrazić treści teologiczne. Ojcowie Kościoła często reinterpretowali mity, traktując je jako prefiguracje prawd chrześcijańskich lub alegorie moralne. Dzięki temu antyk nie został odrzucony, lecz wszedł w twórcze współistnienie z nową religią.

### **Antyk jako topos. Recepcja i reinterpretacja**

Na przestrzeni wieków antyk był reinterpretowany w różnych kontekstach. W średniowieczu autorzy chrześcijańscy sięgali do starożytnej literatury, nadając jej nowe, moralne i alegoryczne znaczenie. Teksty takie jak *Metamorfozy* Owidiusza odczytywano jako metafory życia duszy, a także jej relacji z boskością, podczas gdy dawne bóstwa przekształcano w personifikacje cnót.

Renesans przyniósł świadomy powrót do antyku jako źródła wiedzy i piękna. Artyści i pisarze wykorzystywali mitologię do ukazania bogactwa ludzkich doświadczeń oraz do wyrażania emocji i intelektu. Przykładem jest *Odprawa posłów greckich* (1578) Jana Kochanowskiego – próba odtworzenia antycznego dramatu w polskim kontekście, z wykorzystaniem motywów trojańskich.

Wiek XVIII przyniósł fascynację porządkiem i harmonią rzymską. Zasada złotego środka Horacego (65–8 p.n.e.) stawała się fundamentem moralnym, a mitologia pełniła funkcję dydaktyczną. Romantyzm natomiast odczytywał antyk przez pryzmat namiętności i tragizmu. Prometeusz stał się symbolem buntu jednostki, a polscy romantycy – Adam Mickiewicz (1798–1855)<sup>1</sup> i Juliusz Słowacki (1809–1849)<sup>2</sup> – wykorzystywali antyczne toposy, by analizować dylematy narodowe.

XX wiek przyniósł nowe spojrzenie na mit: poeta Zbigniew Herbert (1924–1998) reinterpretował postacie mitologiczne w kontekście współczesności. Orfeusz stał się poetą zagubionym

w chaosie świata, Medea symbolem wykluczenia, a klasyczna forma – narzędziem refleksji nad historią i egzystencją.

### **Starożytność w sztukach wizualnych oraz muzyce**

Dziedzictwo antyku wykraczało poza literaturę. W malarstwie renesansowym Botticelli w *Narodzinach Wenus* (ok. 1485) przywrócił antyczną boginię piękna jako symbol duchowej oraz cielesnej harmonii. Rafael i Michał Anioł czerpali inspiracje z mitologii i filozofii greckiej. W muzyce barokowej i klasycystycznej (np. opery Monteverdiego czy Mozarta) mity takie jak historia Orfeusza stawały się kanwą do rozważań nad sztuką, miłością i śmiercią.

### **Wiekі dawne w XX i XXI wieku**

XX wiek przyniósł nowe odczytania mitów i tradycji antycznej. Zbigniew Herbert (1924–1998) reinterpretował postacie mitologiczne w kontekście współczesności – Orfeusz stawał się poetą zagubionym w chaosie, a Dedal uosabiał dramat twórcy. Czesław Miłosz (1911–2004) podejmował refleksję nad uniwersalizmem i duchowym dziedzictwem antyku, Wisława Szymborska (1923–2012) ironicznie komentowała mity w świetle codzienności.

Współczesna kultura popularna również sięga po antyk: filmy (*Troja*, 2004), powieści fantasy i młodzieżowe (cykl *Percy Jackson* Ricka Riordana) czy

1 A. Mickiewicz, *Oda do młodości*, Warszawa: Fundacja Nowoczesna Polska 2007 – nawiązanie do antycznych metafor i symboli, ukazując młodzieńczą gorliwość, ideały czy dążenie do zmiany.

2 J. Słowacki, *Grób Agamemnona*, Warszawa: Fundacja Nowoczesna Polska 2008 – dzieło wykorzystuje topos grobu jako symbol nieprzemijającej chwały i pamięci o wielkości przodków.

reinterpretacje teatralne pokazują, że mity greckie i rzymskie pozostają wciąż żywym źródłem inspiracji.

### Antyk w literaturze polskiej

Już najwcześniejsze zabytki literatury polskiej nawiązywały do antyku. Od Jana Kochanowskiego, przez klasyków oświecenia i romantyków, aż po współczesnych poetów, motywy mitologiczne i formy antyczne funkcjonowały jako punkt odniesienia.

W XX wieku Zbigniew Herbert uczynił antyk fundamentem swojej poezji, traktując go jako wzorzec godności i narzędzie ironii wobec historii. Postacie mitologiczne, takie jak Dedal, zyskiwały egzystencjalny wymiar, a forma klasyczna stawała się oporem wobec chaosu współczesności.

Antyk nie jest zamkniętym rozdziałem dziejów, lecz tradycją, która nieustannie powraca w literaturze, filozofii, sztuce i kulturze popularnej. Od Homera po Herberta, od Sofoklesa po

współczesne dramaty i filmy, dziedzictwo starożytności pozostaje żywe. Każda epoka stawia nowe pytania wobec mitów, dzieł i idei antycznych, czyniąc z nich świadectwo przeszłości, a także fundament refleksji nad teraźniejszością i przyszłością.

### Bibliografia

- Arystoteles, *Poetyka*, tłum. H. Podbielski, Warszawa 1983.
- Augustyn Św., *Wyznania*, tłum. Z. Kubiak, Kraków 2006.
- Bloom H., *Zachodni kanon*, Aletheia, Warszawa 2019.
- Gombrich E. H., *O sztuce*, Berlin 2000.
- Herbert Z., *Labirynt nad morzem*, Warszawa 2000.
- Kubiak Z., *Mitologia Greków i Rzymian*, Kraków 2013.
- Snell B., *Odkrycie ducha: studia o greckich korzeniach europejskiego myślenia*, Warszawa 2009.
- Tatarkiewicz W., *Historia estetyki*, t. 1–3, Warszawa 2015.